

**ODIL YOQUBOV ASARLARIDA ADOLAT VA VIJDON
KONSEPSIYASINING BADIY TALQINI**

Abdumalikova Jasmina Baxtiyor qizi

Termiz davlat universiteti o'zbek filologiyasi fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston xalq yozuvchisi Odil Yoqubov romanlarida adolat va vijdon konsepsiyasining badiiy talqini tahlil qilinadi. Adibning "Diyonat", "Adolat manzili" va "Ko'hna dunyo" romanlari misolida insonning axloqiy tanlovi, ma'naviy mas'uliyati, shaxsiy manfaat va ijtimoiy burch o'rtasidagi murakkab ziddiyatlar yoritiladi. Tadqiqot davomida yozuvchining qahramonlar ruhiyati orqali adolat va vijdon masalasiga bergan falsafiy yondashuvi ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Odil Yoqubov, adolat, vijdon, diyonat, badiiy talqin, axloqiy qadriyatlar, inson ruhiyati, roman, ma'naviyat, shaxs va jamiyat.

XX asr o'zbek adabiyotida insonning ma'naviy qiyofasi, uning jamiyat oldidagi mas'uliyati hamda vijdon va adolat mezonlari masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu masalalarni chuqur falsafiy mushohadalar asosida badiiy talqin qilgan ijodkorlar orasida Odil Yoqubov alohida o'rin tutadi. Adib asarlarida insonning buyukligi uning mansabi yoki mavqei bilan emas, balki vijdoni, diyonati va adolatga sodiqligi bilan belgilanadi. Odil Yoqubov qahramonlari ko'pincha murakkab hayotiy tanlovlar qarshisida qoladilar. Aynan shu tanlov jarayonida ularning ma'naviy qiyofasi va insoniy mohiyati namoyon bo'ladi. Shu jihatdan yozuvchining "Diyonat", "Adolat manzili" va "Ko'hna dunyo" romanlari adolat va vijdon konsepsiyasining badiiy talqinini o'rganishda muhim manba hisoblanadi.

"Diyonat" romanida yozuvchi inson vijdonini jamiyat taraqqiyotini belgilovchi asosiy ma'naviy mezon sifatida talqin qiladi. Asar nomining o'ziyoq muallifning g'oyaviy niyatini ifodalaydi. Diyonat insonning ichki pokligi, halolligi va haqiqat oldidagi mas'uliyatini anglatadi.

Asarning markaziy obrazlaridan biri bo'lgan Otaqo'zi hayotning turli sinovlari va yaqinlari tomonidan yetkazilgan ranj-u alamlarni boshidan kechiradi. Biroq u insoniylik va vijdon mezonlaridan chekinmaydi. Qahramonning: *"Qadr bilmas qarindoshdan qadr bilgan yot yaxshi"*, - degan xalq hikmatiga murojaat qilishi asardagi

ma'naviy ziddiyatlarning mohiyatini ochib beradi.¹ Mazkur fikr orqali yozuvchi qon-qarindoshlik rishtalaridan ko'ra insoniylik, mehr va hurmatning ustuvorligini ta'kidlaydi. Otaqo'zi obrazi orqali adib adolatsizlikka uchragan insonning ham o'z vijdoniga sodiq qolishi mumkinligini ko'rsatadi.

Asardagi yana bir muhim obraz Normurod hisoblanadi. Uning maktubi roman g'oyaviy mazmunini ochishda muhim o'rin tutadi. Xususan: *"Odam bolasi yaxshi gapning gadosi"*², degan fikr inson tabiatining ezgu so'z, mehr va e'tiborga bo'lgan ehtiyojini ifodalaydi². Normurod maktubida alohida urg'u berilgan "odamgarchilik", "insof" va "adolat" tushunchalari romanning asosiy g'oyaviy ustunlarini tashkil etadi. Qahramon inson qanday mavqega ega bo'lishidan qat'i nazar, o'zining axloqiy burchlarini unutmasligi lozimligini ta'kidlaydi: *"...odamgarchilik degan, insof va adolat degan oddiy va ulug' tushunchalarni unutmasligimiz kerak..."*³

Mazkur mulohazalar orqali Odil Yoqubov vijdonni insonning ichki hakami sifatida talqin qiladi. Adib nazarida inson jamiyatdan yashirinishi mumkin, biroq o'z vijdonidan yashirina olmaydi. "Adolat manzili" romanida adolat konsepsiyasining badiiy talqini "Adolat manzili" romanida yozuvchi adolat tushunchasini faqat huquqiy kategoriya sifatida emas, balki insoniy munosabatlarning asosiy mezoni sifatida talqin qiladi. Asarda qahramonlarning hayot yo'li va taqdiri ularning adolatga bo'lgan munosabati orqali belgilanadi. Roman voqealari davomida jamiyatdagi nohaqlik, mansabparastlik va shaxsiy manfaatlarning insoniy qadriyatlarga qarshi qo'yilishi kuzatiladi. Muallifning asosiy g'oyasi shundan iboratki, haqiqiy adolat tashqi qonunlardan oldin inson qalbidagi vijdon orqali qaror topadi. Asardagi qahramonlar o'z manfaatlari va insoniy burchlari o'rtasida tanlov qilishga majbur bo'ladilar. Kimdir mansabni tanlasa, boshqalar haqiqat va adolatni himoya qilish yo'lidan boradilar. Shu orqali yozuvchi jamiyatning ma'naviy sog'lomligi avvalo insonning ichki dunyosiga bog'liqligini ko'rsatadi. Odil Yoqubov talqinida adolatni qaror toptirishning eng muhim sharti — vijdonning uyg'oq bo'lishidir. Vijdonsiz inson adolatni ta'minlay olmaydi, adolatsiz jamiyat esa ma'naviy inqirozga yuz tutadi.

Odil Yoqubovning tarixiy romanlaridan biri bo'lgan "Ko'hna dunyo" asarida ham adolat va haqiqat masalalari markaziy o'rin egallaydi. Asarda ilm-fan va haqiqat

¹ Yoqubov O. Diyonat. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

² Yoqubov O. Diyonat. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

³ Yoqubov O. Diyonat. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.

yo'lida kurashgan buyuk allomalar obrazi orqali yozuvchi insonning ma'naviy qudratini ko'rsatadi. Roman qahramonlari turli siyosiy va ijtimoiy bosimlarga duch kelishlariga qaramay, haqiqatdan voz kechmaydilar. Ularning ma'naviy kuchi aynan vijdon va adolatga sodiqlikda namoyon bo'ladi. Muallif tarixiy voqealarni tasvirlash orqali zamonaviy jamiyat uchun ham muhim bo'lgan xulosani ilgari suradi: haqiqat va adolat yo'lida kurash har qanday davrda insoniyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi.

Odil Yoqubov asarlari tahlili shuni ko'rsatadiki, yozuvchi adolat va vijdonni bir-biridan ajralmas tushunchalar sifatida talqin qiladi. Vijdon insonning ichki mezon bo'lsa, adolat uning jamiyatdagi amaliy ifodasidir. Adib qahramonlari ko'pincha manfaat va burch, mansab va halollik, sukut va haqiqat o'rtasidagi murakkab tanlov oldida qoladilar. Aynan shu tanlov orqali yozuvchi insonning asl ma'naviy qiyofasini ochib beradi. Otaqo'zi obrazi sabr va diyonat timsoli bo'lsa, Normurod obrazi insoniylik va ma'naviy mas'uliyat g'oyalarining tashuvchisi sifatida namoyon bo'ladi. "Adolat manzili" va "Ko'hna dunyo" qahramonlari esa adolat yo'lidagi kurashning murakkab va mashaqqatli ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Odil Yoqubov ijodi o'zbek adabiyotida adolat va vijdon konsepsiyasining yuksak badiiy talqinini yaratgan muhim hodisalardan biridir. Adibning "Diyonat", "Adolat manzili" va "Ko'hna dunyo" romanlarida insonning ma'naviy dunyosi, axloqiy tanlovi va jamiyat oldidagi burchi chuqur falsafiy mushohadalar asosida yoritiladi. Yozuvchi talqiniga ko'ra, insonning haqiqiy buyukligi uning boyligi yoki mansabi bilan emas, balki vijdoni va adolatga sodiqligi bilan belgilanadi. Shu sababli Odil Yoqubov asarlari bugungi kunda ham yosh avlodni halollik, poklik va insonparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim ma'naviy manba bo'lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yoqubov O. Diyonat. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
2. Yoqubov O. Adolat manzili. – Toshkent: Sharq nashriyoti.
3. Yoqubov O. Ko'hna dunyo. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
4. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 1999.
5. Solijonov Y. O'zbek romanchiligi taraqqiyoti masalalari. – Toshkent: Fan, 2005.